

O POMENU UMETNIŠKE PRODUKCIJE ZA OTROKOV RAZVOJ IN VZGOJO

mag. Eva D. Bahovec*

Razvoj otroka lahko preučujemo z vidika psiholoških značilnosti, razpravljamo o razvoju govora, mišljenja, čustvovanja itd., in analiziramo z metodološkim aparatom družboslovnih znanosti. Lahko pa bi ga postavili, denimo, v perspektivo humanističnih ved in kulturoloških študij in si zastavili vprašanje, kakšne sugestije za drugačno vzgojo in drugačne spodbude za "vsestranski" razvoj bi bilo mogoče oblikovati na ta način.

Da bi v vzgojo vnesli več pluralizma in različnosti, ki bi bila lahko v oporo v soočanju z dolgo prevladujočim geslom "za vse enako", vgrajenim v organizacijo vsakdanjega življenja v naših vrtcih in šolah, se moramo lotiti sistematičnega uvažanja drugačnosti na vseh ravneh. S tega vidika so pomembne vse tiste novosti, ki niso le dobrodošla inovacija v delu z otroki, temveč vsebujejo kritični potencial za demokratizacijo celotnega polja predšolske in šolske vzgoje in izobraževanja. Pomembne so najprej zato, ker rahljajo presplošna napotila o primernosti otrokovi stopnji razvoja, pravilu postopnosti, prehodu od enostavnega h kompleksnemu in podobno, a tudi zato, ker je mogoče na ta način že zgodaj v otrokovem razvoju pokazati, kaj vse lahko pomenijo izrazi "misliti drugače", "biti toleranten", itd.

Otrokom je treba že zgodaj omogočiti, da ugledajo isti problem ali isto temo s povsem drugega zornega kota, skorajda v smislu gestalt spremembe "figure and ground", če si lahko tu dovolimo uporabiti primerjavo, ki je sicer v filozofiji znanosti ponekod v rabi za opredeljevanje znanstvenih revolucij. Paradigmatski premiki so namreč mogoči tudi v kontekstu poetičnega jezika, le da je tu njihova večplastnost - tako za otroke kot za odrasle - nemara še nekoliko bolj razvidna. Vzemimo duhoviti primer naslednje pesmi Borisa A. Novaka iz revije Kurirček:

ZEBRA

*Bela zebra
kaže črna rebra.*

*Črna zebra
kaže bela rebra.*

*Če pa zebra
nima rebra,*

*potem ni zebra,
ampak - konj.*

* Center za kulturološke študije pri Pedagoškem inštitutu

Toda paradigmatiski premik je več kot sprememba v zaznavanju in nekaj drugega kot pogled na iste entitete, na isti svet z drugega zornega kota. Tako kot znanstveniki po menjavi paradigem takorekoč živijo v drugem svetu, lahko otroke svet besed prestavi - ne iz realnosti v odmaknjeno in sanjavo domišljijo, ki naj bi jih oddaljila od, denimo, zaželenih oblik socialne interakcije in s tem povezane "pozitivne samopodobe", temveč iz ene "realnosti" v drugo, kot na primer v tej pesmi Borisa A. Novaka:

ŠALICA (ALI MALA ŠALA)

Kaj je mala kobila?

Kobilica.

Kaj je mala trobenta?

Trobentica.

Kaj je mala viola?

Vijolica.

Kaj je mala marela?

Marelica.

Kaj je mala veja?

Vejica.

In naša mala Maja?

Majica.

Pa tale mala šala?

Šalica.

Drugačne metode dela z otroki lahko pripomorejo k oblikovanju nastavkov za poznejši razvoj kritične moči razsojanja (in, posredno, soočanja z raznimi političnimi, religioznimi in ideološkimi pritiski itd.). Z vidika psiholoških in pedagoških ved, ki preučujejo otrokov razvoj, pa so pomembne tudi zaradi kritičnega potenciala v razmerju do samih znanosti. Prispevajo lahko k razgrajevanju shem in stereotipov o otroku in vzgoji, ki so povezani s polpreteklim obdobjem in s tem, da je povečini prevladovala le ena teoretična usmeritev. Zato so med množtvom inovacij, ki jih uvajajo v vzgojo otrok, morda posebno pomembne prav tiste, ki spodbujajo različne alternative in pluralizem na vseh ravneh. Napačno bi bilo, če znanstvene ugotovitve o otrokovem razvoju razumemo tako, kakor da bi bilo treba uporabljati samo metode, naloge in materiale, ki bi bili domnevno primerni določeni stopnji razvoja, puščati ali celo namerno izločati pa vse tisto, kar naj bi bilo otrokom nedojemljivo, npr. abstraktne pojme, umetniško produkcijo, poetični jezik itd., a tudi nerealistične, za otroke domnevno neprimerne ali v določenem smislu celo "prepovedane" teme (ljubezen, smrt, sreča, krutost, žalost, grozljivost itd.).

Poleg pomena za "mehčanje" stereotipov in shem o otrokovem razvoju, če vzamemo naslednji paradigmatiski primer, so metode, ki jih na primer razvijajo v Narodni galeriji v Ljubljani ob uporabi likovnih predlog in zaposlitve z deli iz zgodovine

in sodobne umetnosti, pomembne tudi kot argument proti drugi skrajnosti, pretiranemu poudarjanju otrokove lastne kreativnosti, ki lahko kaj hitro postane prazna fraza ali izgovor za pedagogiko laissez-faire. Vodstva in razstave, ki jih že vrsto let organizira v tej galeriji kustodinja Lidija Tavčarjeva, lepo kažejo, da uporaba del iz kulturne tradicije otrokovo kreativnost prej spodbuja kot pa ovira - kakor bi bilo sicer mogoče ugovarjati iz perspektive nekaterih pri nas uveljavljenih stališč. V katalogu razstave Metamorfoze pravi avtorica v uvoru takole: "Še pred leti so otroci pasivno sprejemali kustosove razlage; na podlagi lastnih izkušenj in spoznanj ter podprti s tujimi zgledi pa smo jih spremenili v aktivno spoznavanje umetniških del /.../ Ta metoda ne upošteva obrabljene fraze o otrokovi kreativnosti, za katero se pogosto ne skriva nič drugega kot preprosti laissez-faire, in priznava pozitivno vlogo opazovanja ter tudi posnemanja umetniških del. Pri tej metodi otroci pripovedujejo, opazujejo, odbirajo, razmišljajo, modelirajo in rišejo pred umetniškimi deli. V ospredju ni 'umetniški rezultat', ampak rezultat delovnega procesa, v katerem otroci rešujejo novo nastale probleme..."

Nenazadnje je treba izpostaviti tudi pomen drugačnih metod dela z otroki za vsakdanje prakse v vrtcih in šoli, saj niso le vir novih idej za delo vzgojiteljic v vrtcih in učiteljic in učiteljev v šoli, temveč lahko veliko pripomorejo k rahljanju "prikritega kurikula" in značilnostim "šole kot institucije moderne dobe". In to v dvojnem pomenu besede: prvič, kot slikovita in nemara tudi učinkovita protiutež prikritega kurikula, ki pomeni vzgojo k poslušnosti, sledenju navodilom in navajanju na skupinsko rutino, in drugič, kot duhovita, šaljiva, ali pa tudi tesnobna in grozljiva protiutež vsem tistim pedagoškim prizadevanjem, ki se stekajo v ideji "vzgoje k realnosti". Zato sta umetniška likovna produkcija in poetični jezik nemara prav tako pomembni sestavini predšolske vzgoje kot so na primer Piagetovi procesi klasifikacije in seriacije, ohranjanja konstantnosti količine, zaporednih stadijev itd. itd. - morda pa včasih tudi bolj od njih. V podobi vsakdanje realnosti, realnosti praks in ritualov v vrtcih in šolah kot institucijah moderne dobe, ki ima status nevprašljive evidence, tiči ena najresnejših ovir za demokratizacijo vzgojnih institucij ter uveljavljanje pravice do drugačnosti, zasebnosti in izbire.

Vedeti moramo, da niti ideja o tem, kaj je višje ali nižje v razvoju (ali celo o nekakšni vzporednici med filogenezo in ontogenezo, razvojem človeštva in razvojem majhnega otroka) in o tem, da je treba otroke najprej seznaniti s tistim, kar je osnovno in bližje vsakdnajemu življenju ter neposredni uporabnosti, niti pretirano poudarjanje otrokove lastne kreativnosti, ko bi moral skoraj vse ustvariti le iz sebe in na osnovi lastnih pobud, ne moreta voditi prav daleč. Če se bomo lotili likovnih dejavnosti s pomočjo umetniške tradicije, govornih dejavnosti in razvoja jezika pa s pomočjo poetičnega jezika in literature (namesto da si npr. izmišljamo zgodbe, motive, risbe itd., "primerne stopnji razvoja predšolskega otroka"), če nam bo gradivo za delo z otroki priskrbela kulturna tradicija, se nam bo odprl nov pogled na otroka, ki nam bo morda odkril tudi marsikaj novega o nas samih, in o tem, kako je v pojem otroštva vključeno tisto, kar odrasli polagamo vanj.

Hkrati pa velja razmišljati tudi v drugi smeri: "V nasprotju s prevladujočim pokroviteljskim mnenjem odraslih vsevednežev, da pravljica predstavlja zgolj sredstvo neobvezne zabave za otroke, se nam zdi, da pravljica zavzema v svetu otrok tisto mesto, ki ga je v arhaičnem zavzemal mit. Preprosto povedano: pravljica je mit za otroke. Pravljica kaže otrokom ustroj sveta, naravo medčloveških odnosov in preizkušnje, ki jih čakajo na poti skozi življenje. /.../ Morda bo kdo ugovarjal, da se miti po svoji krutosti in grozljivosti bistveno razlikujejo od pravljič, ki naj bi bile vendar idilično nedolžne. Vendar ni tako. Spomnimo se le, kako krvave znajo biti

pravljice! Celo najlepše in najbolj priljubljene pravljice nas pogosto osupnejo s svojo krutostjo. Pred časom so v imenu vzgojnosti radi 'čistili' pravljice njihovih krvavih dimenzij, a so na ta način bistveno okrnili njihovo sporočilo. Vse namreč kaže, da krutost predstavlja integralno, organsko razsežnost strukture pravljic: otrok skozi igrivo pravljličnost sprejema kodirano sporočilo o krutosti sveta."

Takšno čiščenje lahko zadene razne in raznovrstne - pogojno rečeno - "otrokom prepovedane teme". Spolnost je, na primer, pogosto zvedena na golo reprodukcijo: v vrtcih se o njej pogovarjajo predvsem ob knjigi Lukec dobi sestrico, v šolah ob primerih iz živalskega sveta in podobno. Gotovo moramo biti pri tem zelo pazljivi, saj so nevarnosti in pasti skorajda brezmejnne, vendar se moramo hkrati zavedati, da so vse to, smrt in življenje, krutost in ljubezen... , sestavine človekovega vsakdanjega življenja in hkrati nekaj, kar je povezano s specifičnostjo njegovega položaja v kozmosu.

Zato si za konec še enkrat pomagajmo s poetskim jezikom ob primeru iz literature za otroke:

SLADKI SONET

*Tvoje ustnice so mlada marmelada,
rdeč napis na torti - ah, imam te rada.*

*Lica - smetana. Lasje iz čokolade
padajo na rame kakor slap naslade.*

*O, najlepša vrtnica iz marcipana,
vsa z zanosnimi dišavami obdana!*

*Tvoj pogled je strastni sladoleđ življenja,
tvoji boki pa kolači hrepenenja.*

Tvoj nasmeh je topla pita v pečici.

*Prsi stresaš kakor puding, ki na vrhu
nosi dve presladki, zreli borovnici.*

*A ko te objamem v vročičnem srhu,
se stopiš kot sladkor. - O, nesojena nevesta:
v prsih ti gori srce iz lecta.*